

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda Əski çap kitabları xəzinesinə yüzlərlə ərəb qrafikali çap kitabı mühafizə olunur. Bu kitablar müruri-zamanla institutumuzun əməkdaşları tərefindən transfoneliterasiya edilib müasir əlifbada çap olunur. Həmin kitablardan bir neçəsini oxuculara təqdim edirik

XIX əsr Azərbaycan şairi, Bakı ədəbi mühitinin görkəmi nümayəndəsi Seyyi Zərgərin "Mizanül-ədalət" adlı kitabı Sədi Şirazinin "Bustan" əsərinin fars dilindən Azərbaycan dilinə tərcüməsidir. Əsər 1912-ci ildə Bakıda nəşir Hacı Mir Ağazadə Mirhəsənov tərefindən "Səda" metbəəsində çap edilmişdir. Əlyazmalar İnstitutunun mərhum əməkdaşı f.ü.f.d. Sever Cabbarlinın nəşrə hazırladığı bu əsər müası əlifbada "Elm və təhsil" nəşriyyatı tərefində çapdan buraxılmışdır. Kitabın redaktoru akademik Möhsün Nağısoyludur. Kitaba olduqca geniş "Ön söz" yazılmışdır. Bu yazıda qədimdən XIX əsəre kimi Azərbaycan ədəbi mühiti və onun bir qolu olan Bakı ədəbi mühiti haqqında ve Bakıda 1860-ci ildə təsis edilmiş "Məcməüs-şüəra" ədəbi məclisi məlumat veren müəllif yazar: "Professor F.Qasimzade "Məcməüs-şüəra"nın 1880-ci illərdə yarandığını göstərir. Müəllifi olmayan bir əlyazmada isə onun 1860-ci ildə təşkil olunduğu qeyd edilmişdir. H.zeynalli da "Məcməüs-şüəranın 1860-ci ildə təşkil edildiyini söyləyir. "Şairlər məclisi" məcməüsində isə "Məcməüs-şüəra"nın adı 1860-1870-ci illərdə təşkil edilən məclislər sırasında çekilir.

Lakin "Məcməüs-şüəra"nın əsas üzvlərinin təvəllüd tarixləri göstərir ki, onlar 1860-ci illərdə ədəbi məclis təşkil edə bilmək dərəcədə yetkin olmamışlar. Bizcə, "Məcməüs-şüəra" XIX əsərin 70-ci illərində fəaliyyətə başlamış olsa da, o, Bakıda 1860-ci ildə təsis edilmiş "Məcməüs-şüəra" ədəbi məclisiyi qıncıqlarının gedisi və mezmunu cəhətdən yalnız 1880-ci illərdə yetkin şəkil almışdır.

Əvvələ onu qeyd edək ki, biz hələ 2000-ci ildə nəşr etdirdiyimiz "Mirzə Əbdülxalıq Yusif" adlı monoqrafiyamızda Azərbaycan şairi və tədqiqatçısı Əliabbas Müznibüñ M.Ə.Yusif haqqında yazdığı məqalədə "Məcməüs-şüəranın" 1860-ci ildə təsis olunması haqqındaki məlumatı diqqətə çatdırmışıq. Digər tərefdən f.e.d. Paşa Kərimov da Əliabbas Müznibüñ tərtib etdiyi "X.Natəvanın əsərləri" əlyazmasını nəşr etdirmişdir ki, orada da Müznibüñ yazdığı "ön söz"de "Məcməüs-şüəranın" 1860-ci ildə təsis olunması haqqında məlumat verilmişdir. Görkəmlə tədqiqatçının iki əlyazması

olduğu halda "namelum əlyazma" demek və Əlyazmalar İnstitutunun üzə çıxardığı yenilikləri gözden ataraq, köhnə məlumatlara əsaslanmaq nə dərəcədə düzgündür. Bizcə, bu "ön söz"ün yazılımasında "Məcməüs-şüəra" haqqında yanlış məlumatların yayılmasında israr edən birinin barmağı var. Əslində biz bunun kim olduğunu dəqiq bilirik, amma həyatda olmadığı üçün adını çəkmirik. "Məcməüs-şüəra" üzvlərinin yaşına gelincə, onu qeyd edək ki, bunu yazarlar məclisin Ağadaş Süreyyanın evində olduğu, məclisin katının olduğu və 1860-ci ildə onun 10 yaşı olduğunu əsas götürürler. Amma onlar bilmirlər ki, məclis A.Süreyyanın qardaşının evində keçirilib və Əliabbas Müznibüñ bir məlumatına görə, məclis üzvlərinin əsərləri həmin şəxs tərefindən məhə edilmişdir...

Məclisin 1860-ci ildə təsis edilmesinin dəqiqliyinə gelince, onu deyə biliyk ki, 1859-cu ildə Şamaxı zəlzələsindən sonra Bakıya axın olmuş, yəqin ki, belə bir zamanda şairlərin bir araya gelib ədəbi məclis təşkil etmələri heç də təcəbbülü deyildir...

Kitabın "Ön söz"ündə Seyyid Zərgərin hayat və yaradılılığı, o cümlədən Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan əlyazmaları haqqında da məlumat verilmişdir. Seyyid Zərgərin Sədidiñ tərcüməsi olan "Mizanül-ədalət" in əvvəlində "Dibaçeyi-kitab" verilmişdir ki, burada tərcüməçi kitabı əsəryə gəlməsi haqqında məlumat verir və yazar: "...Bir neçə əsər cəm edüb çapa vermək arzusunda oldumsa da, vəli "Bustan"-i-Sədi əleyhirəhmənin bəzi zəmanəyə müvafiq farsi nəzmdən türki nəzmi lisanına tərcümə edüb, o əsərlərdən müqəddəm çap edüb, qariyimöhtərəm və möhtərəmələrin nəzərlərində cılvalənməgin məsləhət gördük". Kitab "Birmillahir-Rəhmanır-Rəhim"le belə başlayır:

"Benamçı-Xudavəndi-balavü pəst, Qələm algınən, Seyyida, sən bedəst". Elə ilk beytdən əsərin dilinin qəliz olduğu anlaşılır. Kitabın aşağıdakı hekayətlər daxil edilmişdir: "Zirdəstlər ilə rəftar etməgin hekayəti", "Qızıl Arslan şahın bir mərdi-danişmənd ilə hekayəti", "Mərdüməzərin hekayəti və onun səmerəsi", "Bir quru kəlleyi-inslə bir abidin hekayəti", "Dünyanın bisəbat olmağının he-

BAKİ ƏDƏBİ MÜHİTİNİN İKİ NÜMAYƏNDƏSİ (XIX ƏSR)

vesaitdir. Sevər xanıma Allahdan rəhmet dileyirik.

Mirzə Əbdülxalıq Cənnəti Bakı ədəbi mühitinin ən görkəmli nümayəndələrindəndir. Ömrünü şeire, sənətə, pedaqoji fəaliyyətə hər edən bu insanın həyatı çox faciəli olsa da, bir ömür mütadilə etmiş, ədəbiyyat tariximizə dəyərli töhfələr vermişdir. Əlyazmalar İnstitutunda Cənnətinin 8 qovluq əlyazması saxlanılır.

Əlyazmala Institutunun əməkdaşı, f.ü.f.d. Samirə Əliyeva Mirzə Əbdülxalıq Cənnətinin "Məsnəviyyat" in transfoneliterasiya etmiş, kitab "Elm və təhsil" nəşriyyatında çap olunmuşdur. Kitabın elmi məsləhətçisi f.e.d., professor azadə musabəyli, redaktoru Hacı Mustafa Mailoğludur.

Tədqiqatçı kitaba yazdığı "Ön söz" də Cənnətinin həyat və ya radiciliyindən behs edir və "Məsnəviyyat" haqqında yazar: "Müəllif bu əsərini 1930-cu ildə, təxminən ölümündən bir il əvvəl qələmə almışdır. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar institutunda B-1199 şifri altında saxlanılan bu əlyazma 155 verəqdən ibarətdir.

Ümumi dəftərə Cənnətinin öz

dəstəkli ilə köçürülmüşdür. Məsnəvi formasında yazılmış olan bu əsər "Qarelərə" - oxuculara müraciətlə başlayır. Şair ənənəvi

klassik üslubdan istifadə edərək əsərdəki hər bir hekayənin əvvəlində bir rübai verir və mövzuya "bərəeti-istihlal"la başlayır. Hər hekayənin sonunda isə bir "sülaşı" vermekle mövzunun bitməsi-nə işare edir".

Kitabın "Məsnəviyyati-Cənnəti", "Təlimati-Sokratdən bir parça", "Kerqulisin iki qadınə təsadüf etməsi", "Sadəətvar qadının nitqi", "İlhaq", "Əvalimi-layetənahiye bir nəzər", "Qurt və tülki", "Qələmin çıxış", "Qız qalası", "Mütəhəyyirana bir sual", "Qız qalasına xitabən", "Vaiız və Bəhlul", "Filsufanə bir xülyə", "Təəssüt", "Dünyaya xıtab", "Hüsni-xülgə tərib", "Ata vay, gel", "Dört fəsil", "Yazı təsvir edir Cəlal bəyən", "Payız vəfə edir Bilalı-hərif", "Eşit indi Kəmal fəlsəfəsin", "Bülbül", "Kəhər at", "Son fəlsəfə", "Ösərlərimə", "Tərcüməyi-hai" adlı şeirlər daxil edilmişdir. Əsərlərin dili sadədir.

Tətibçi belə zəhmetli işin öhdəsində layiqincə gəlmış, oxuculara dəyərli bir kitab ərməğan etmişdir. Tədqiqatçılar, tələbələr, hətta şagirdlər, ümumiyyətlə, ədəbiyyat həvəskarları üçün maraqlı ola bilər. Samirə xanıma yeni uğurlar arzulayıb, yenikitablarını gözləyirik.

SONA XƏYAL